

USPJEŠNA NAZIVOSLOVNA PLOVIDBA

Diana Stolac, *Hrvatsko pomorsko nazivlje : Božo Babić, njegovi prethodnici i nastavljači*. Rijeka : Izdavački centar, 1998. — 172 str. (Biblioteka Dometi. Nova serija, velika edicija, knj. 128)

U znanstvenom radu sinteze su rijetkost jer već na samom početku istraživanja traže velik trud i vrijeme u prikupljanju građe i iščitavanju mnogih bibliografskih jedinica. Knjiga dr. Diane Stolac *Hrvatsko pomorsko nazivlje*, s podnaslovom *Božo Babić, njegovi prethodnici i nastavljači*, monografija je o razvoju hrvatskoga pomorskoga nazivlja, koje se već stoljeće i pol sustavno izgrađuje unatoč tomu što je hrvatski jezik vrlo kasno ušao u nastavu u pomorskim školama jer su stranci gospodarili hrvatskim morem još u nedavnoj prošlosti. Knjigu su recenzirali akademik Milan Moguš, kojemu je kao Senjaninu ta tema bliska, i dr. Boris Pritchard, autor dvojezičnoga pomorskoga rječnika i istraživač pomorskoga nazivlja.

Autorica je prije nekoliko godina počela istraživati zanimljiva leksikografa — Božu Babića. Većini je kroatista to ime nepoznato te će zato biti iznenađeni kada doznaju da je on »otac hrvatskoga pomorskoga nazivlja« i da je osim Šuleka u 19. stoljeću bilo još leksikografa koji su itekako zaslužni za razvoj hrvatskoga stručnoga nazivlja. Ako se zna da je službeni jezik u hrvatskom pomorstvu u 19. stoljeću bio talijanski, tada su pokušaji usustavljanja hrvatskoga pomorskoga nazivlja mnogo prije nego što se ono počelo kodificirati (20-ih godina 20. stoljeća) vrijedni našega istraživanja. Uzimajući u obzir današnje stanje hrvatske leksikografije, možemo reći da je sreća što je uvijek bilo samozatajnih marljivih pojedinaca, jer inače ne bismo imali to što imamo. Takav je bio i Božo Babić, koji je od 1870. do 1901. godine objavio pet leksikografskih djela, tri opća i dva specijalna pomorska rječnika.

Knjiga Diane Stolac zapravo je povijest jednoga odsječka hrvatske leksikografije, povijest pomorskih rječnika, ali i potvrđenosti pomorskoga nazivlja od Fausta Vrančića. Zanimljivo je spominjanje pomorskoga nazivlja u *kontinentalnim* rječnicima 17. i 18. stoljeća, što pokazuje da je i bez političke cjelovitosti postojala cjelovitost hrvatskoga kulturnoga prostora. Autorica je dobro učinila što je obradila začetke stvaranja pomorskoga nazivlja. Ne može se početi s 19. stoljećem a ne spomenuti da je Pavao Vitezović u svoj rukopisni *Lexicon Latino-Illyricum* unio 2253 pomorska naziva (ta bio je Senjanin), ali i da je jedan kajkavac, Juraj Habelić, imao stotinjak pomorskih naziva. Pomorsko je nazivlje u našim starijim rječnicima već istraživano, primjerice Blaž Jurišić se njime bavio, ali još ima dosta toga za istraživanje, a ova je knjiga pokazala

kojim se smjerom može krenuti.

Početke stvaranja hrvatskoga pomorskoga nazivlja pratimo od prvih hrvatskih leksikografskih djela, a početke pomorskih rječnika od sredine 19. stoljeća, od rukopisnoga rječnika Jakova Antuna Mikoča iz 1852. godine. Glavni je dio knjige posvećen Boži Babiću, a potom kronološki slijedi opis leksikografskoga rada Jurja Carića, Rudolfa Crnića, Radovana Vidovića i na kraju je spomenuta *Pomorska enciklopedija*, *Pomorski leksikon* te dvojezični pomorski rječnici. Knjiga završava zaključkom, popisom relevantne literature, kazalom pojmova i imena te sažetkom na engleskom jeziku.

Autorica je usput prikazala i povijest pomorskih škola u Rijeci i Bakru te životopise leksikografa koji su zaslužni za izgrađivanje pomorskoga nazivlja, a koji su bili uglavnom ravnatelji tih škola. Iako ova knjiga govori o pomorskom nazivlju 19. i 20. stoljeća, naime na kraju je riječ i o odnosu hrvatskoga i nezaobilaznoga engleskoga kao jezika pomorske komunikacije, ipak je težište na prošlom stoljeću. Što je značilo polovicom prošloga stoljeća pisati hrvatski pomorski rječnik kada se zna da je u pomorskim školama službeni jezik bio talijanski i da je hrvatski jezik zapravo službenim postao tek nakon prvoga svjetskoga rata, a u Rijeci ni tada? Već ta činjenica govori o prijekoj potrebi izvlačenja na svjetlo dana djela dosad gotovo nepoznatih leksikografa koji su osjećali potrebu za obrazovanjem na materinskom jeziku. Iz knjige se može dosta naučiti o položaju hrvatskoga jezika u školstvu u tom dijelu Hrvatske. Tako se u Rijeci u Državnoj pomorskoj akademiji od 1894. nastava odvijala na mađarskom, jeziku *zemlje bez mora*, kako kaže autorica. U Bakru je bilo nešto povoljnije jer se predavao hrvatski, ali je stručna nastava izvođena na talijanskome. Ona je na hrvatski prešla tek 1917. godine. Unatoč tomu prvi je hrvatski pomorski rječnik izišao 1870, a prvi je talijanski pomorski rječnik izišao 1863. godine. Te brojke govore dovoljno same za sebe.

Što se tiče leksikografske koncepcije istraživanih rječnika, autorica je dobro uočila da je za terminološke rječnike prikladnija konceptualna organizacija, a ne abecedna. Takav se pristup u hrvatskoj leksikografiji sreće još u 18. stoljeću, u rukopisnom rječniku Adama Patačića, u aneksnim rječnicima u jezičnim priručnicima Tome Babića, Blaža Tadijanovića, Matije Antuna Reljkovića, Josipa Jurina, ali i u dvama rječnicima Bože Babića iz prošloga stoljeća.

U središtu je autoričina zanimanja ipak pomorsko nazivlje. Poneki citat iz predgovora otkriva nazivoslovna načela naših leksikografa (npr. Babićev stav da naziv treba biti kratak), a leksički primjeri pokazuju modele kojima su se oni služili pri normiranju pomorskoga nazivlja. Nezaobilazan je pogled u nastanak naziva, u tvorbene uzorke, u sinonimiju i polisemiju u nazivlju. U tom dijelu ima nekoliko malih nepreciznosti u nazivlju (polisemijski prijenos značenja, *istoznačnica* u značenju 'ekvivalent' u dvojezičnom rječniku, približni sinonimi, atribut u višechlanim nazivima), što je djelomice posljedica nazivoslovne neusuglašenosti naših jezikoslovaca. U provedenoj se leksičkoj raščlambi potvrđu-

je umjereni purizam koji možemo pratiti kroz cijelu povijest razvoja hrvatskoga leksika: traži se najprije narodna riječ, ako je nema, pribjegava se novotvorbi, a tek na posljednjem mjestu posuđivanju. Pomorsko nazivlje kao leksički pod-sustav obilježen je brojnim posuđenicama pa su uza sva nastojanja bile neostvarive izrazitije purističke težnje.

Posebno je bilo korisno utvrditi temelje na kojima je nastalo hrvatsko pomorsko nazivlje. Unatoč tomu što je o 19. stoljeću napisano toliko radova s različitih aspekata, ova je knjiga pokazala da još uvijek ima dosta toga i nepoznatoga i neistraženoga. Na primjer, o Šulekovu prinosu hrvatskomu leksiku govori se uglavnom samo na osnovi njegovih rječnika, a od Diane Stolac doznajemo da je njegova popularna fizika (tri knjige) Boži Babiću poslužila pri pisanju *Mladoga mornara*, dakle pri normiranju pomorskoga nazivlja.

Kao pomorska zemlja i dosad smo imali istraživača pomorskoga nazivlja, spomenimo samo Blaža Jurišića, Petra Skoka, Radovana Vidovića. Diana je Stolac dala ovom knjigom sintezu i pomorske leksikografije i njezina proučavanja. Ne samo da su nam neke stvari postale poznate i jasnije, nego sada i sami možemo naći dosta građe za daljnja istraživanja. Evo samo mali primjer. Budući da je autorica citate pisala izvornom grafijom, već prvi pogled na njih omogućuje da se zaključi kojim su jezikom i pravopisom pisana ta leksikografska djela. Prvi pomorski rječnik, talijansko-hrvatski, ali na žalost rukopisni, s 1081 hrvatskom riječju, autora Antuna Mikoča, iz 1852. godine, pisan je ilirskom grafijom koju odmah prepoznajemo po rogamom *e*: *Rječnik rukokretni*. Norma zagrebačke filološke škole s vremenom se dograđivala. Te se promjene lijepo vide po rječnicima Bože Babića: i dalje je morfonološki pravopis, ali se kontinuantna dugoga jata piše dvoslovom *ie* (*liep*), a kratkoga je (*vjetar*), u genitivu se imeničke množine više ne piše *h*, nastavci su u DL^{mn} novoštokavski (*pod jedri*). Tako je to u prvom tiskanom hrvatskom pomorskom rječniku *Morski rječnik* Bože Babića iz 1870. godine. Tragove te norme nalazimo i u njegovu najznačajnijem leksikografskom djelu, *Pomorskom rječniku* iz 1901. godine. Samo nekoliko primjera iz toga posljednjega rječnika, uz napomenu da hrvatski vukovci već imaju svoja glavna normativna djela: *magjarski* (*đ* je već davno ušao u *Akademijin rječnik*), *rieči*, *englezki*, *uztorditi*, *častnik*; u *drugim radnjama* i *potrebama*. Primjeri pokazuju da je i na početku ovoga stoljeća još u upotrebi morfonološki pravopis, iako je fonološki *Hrvatski pravopis* Ivana Broza služben. Morfološka se norma, koja se temeljila na dosljednim novoštokavskim oblicima, prihvaćala lakše nego promjena pravopisa.

Nakon čitanja te knjige nameće se zaključak da je upravo ovom, današnjemu vremenu bio potreban rječnik druge polovice 19. stoljeća. Poznato je da je to vrijeme razvoja novih znanosti, da hrvatski zauzima mjesto latinskoga, njemačkoga i talijanskoga, da se njegove norme kodificiraju i da su to bili glavni poticaji utemeljenju mnogih znanstvenih terminologija, ali i objavi terminoloških rječnika, primjerice *Rječnika lječničkoga* nazivlja Ivana Dežmana

1868, *Šumarsko-lovačkoga leksikona* Josipa Ettingera 1898, pomorskih rječnika Bože Babića, da ne spominjemo nezaobilazne rječnike Bogoslava Šuleka kao krunu svega terminološkoga rada u 19. stoljeću. Bez rječnika toga vremena naši su zaključci često pogrešni. Koliko je novotvorenica pripisivano Šuleku, a ne zna se da ih ima prije Šuleka u *Danici ilirskoj*, u udžbenicima ili u drugih leksikografa. Tako se u literaturi naiđe da je riječ *brodolom* prvi put potvrđena u Šuleka 1860. godine, a ima ju Josip Drobnić 1846. u *Ilirsko-njemačko-talianskom malom rječniku*. Provjerom se starijih leksikografskih djela mnoge granice pomiču u ranija razdoblja. *Akademijin rječnik* riječ *parobrod* potvrđuje prvi put u Šuleka, autorica knjige nalazi ju prije, u rukopisnom Mikočevu rječniku, što ne iznenađuje ako se zna da se Šulek služio Mikočevim rukopisom. Ako se dalje traga, tada *parobrod* nalazimo i prije, u *Sbirci nekih rječih* u *Danici* 1835. godine. Sve to dokazuje da će samo iscrpni povijesni rječnici moći pokazati razvoj hrvatskoga leksika.

Kako je ovo vrijeme oživiljenica, treba reći da su starija leksikografska djela pravi leksički rudnik iz kojega treba znalački kopati. Naime, iz njih se ne bi smjele izvlačiti riječi kojima bi se zamjenjivale već postojeće usvojenice, ali oni bi mogli poslužiti za popunu leksičkih praznina ili pak kao stilemi. Ilustracije radi može se spomenuti da je Božo Babić imao riječ *dobnik* za sat kao napravu. Istu riječ ima mnogo prije i Ardelio Della Bella (*Dizionario italiano, latino, illirico*, 1728). Kao oživiljenica, a moguća je pogotovu što nemamo posebne riječi za odsječak vremena i za napravu, ta je riječ jako stilski obilježena. Diana Stolac s pravom smatra da je ta tvorba bolja od Šulekova *dobnjaka* jer postoji *sunčanik*, *pješčanik* kao vrste satova. I još jedna mala napomena. Leksikografima je u 19. stoljeću riječ *nazivolje* bila sasvim obična, što pokazuje Babićev naslov *Nazivolje korita i jedrilja broda* (1877), pa ju danas ne bismo trebali osjećati novom i rijetkom.

Monografija *Hrvatsko pomorsko nazivolje* vrijedan je znanstveni prinos pružavanju razvoja jednoga dijela hrvatskoga leksika. Ona je istraživački pothvat koji ne dopušta da u zaborav padnu požrtvovani leksikografi (odavno se zna da je leksikografski posao vrlo dugotrajan i mukotrpan) i njihova djela, ali i jedrenjaci sa svojim nazivljem. Knjiga se vrlo lako čita i mnogima će, ne samo jezikoslovcima, biti zanimljivo štivo. Ona je pokazatelj kako se može raditi povijest i drugih nazivoslovnih sustava.

Znanstvene knjige nemaju brojno čitateljstvo pa stoga ohrabruje što u ovom tržišnom vremenu grad Rijeka novčano pomaže izlaženje i takvih knjiga. Sve pohvale zaslužuje Izdavački centar u Rijeci, koji drži visoku razinu svojih izdanja. To je u biblioteci Dometi 128. knjiga. U tom je nizu izišlo dosta vrijednih znanstvenih knjiga, a među njima ističu se upravo kroatističke. Za dobru knjigu ipak ima nade. Sreća je što se nađe autora i izdavača kojima zarada nije na prvom mjestu.

Branka Tafra